

12. Мілова Т.М. Кримінально-правова характеристика незаконного збагачення (ст. 368-2 КК) у контексті реформування розділу XVII Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 165–168.

13. Задоя К.П. Особливості взаємодії норм-приписів розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України з нормами-дефініціями. *Часопис Академії адвокатури України*. № 17. 2012. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12zkrpzd.pdf>

14. Задорожний А.А. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 108.

15. Кваша О.О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монограф. Луганськ : РВВЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 560 с.

ЄВДОКИМОВА О. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права № 1

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.265

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-19>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Стаття присвячена дослідженню питання правового регулювання дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі в країнах Балтії. Підкреслюється, що необхідність дослідження зарубіжного досвіду у сфері визначення механізму умовно-дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі зумовлена прийняттям у 2019 р. рішення Європейського суду з прав людини у справі «Петухов проти України», в якому визнано, що українське законодавство в частині регулювання дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі порушує ст. 3 Європейської конвенції з прав людини щодо заборони нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Звертається увага, що в цьому рішенні Суд дійшов висновку, що наявні в Україні інструменти дострокового звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, у виді застосування акта про помилування не створюють реальних перспектив їх звільнення від відбування покарання або можливості перегляду вироку.

З'ясовано національні особливості підстав та порядку звільнення від відбування довічного позбавлення волі в Латвії, Литви та Естонії. Встановлено, що звільнення від відбування довічного позбавлення волі є дискреційним повноваженням суду. Підставами такого звільнення є посткримінальна поведінка засудженого та відбуття ним певної частини призначеного покарання. У Литві це двадцять років, у Латвії та Естонії – двадцять п'ять років. Звертається увага на використання індивідуалізованого підходу щодо застосування дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі, зміст якого полягає в обов'язковому врахуванні під час ухвалення такого рішення тяжкості вчиненого злочину, особливостей особи засудженого, можливих перспектив його

подальшої ресоціалізації та соціальної адаптації. На підставі аналізу зарубіжного досвіду цих країн окреслено можливі шляхи реформування відповідних положень вітчизняного кримінального законодавства.

Ключові слова: покарання, довічне позбавлення волі, умовно-дострокове звільнення, помилування.

The article is devoted to the study of the legal regulation of early release from life imprisonment in the Baltic States. It is emphasized that the need to study foreign experience in determining the mechanism of parole has been triggered by the fact that in 2019 the European Court of Human Rights in the case of *Petukhov v. Ukraine*, ruled that Ukrainian legislation regarding exemption from serving life imprisonment violates article 3 of the European Convention on human rights on the prohibition of inhuman or degrading treatment. It is noted that in this decision the Court concluded that the available instruments of early release from life imprisonment in the form of pardons of convicts in Ukraine do not create any real prospects for their release from serving sentences or the possibility of revising the sentence.

It was found national characteristics grounds and procedure for exemption from serving life imprisonment in Latvia, Lithuania and Estonia. Established that the exemption from serving a life sentence is a discretion of the court. The grounds for such release are the behavior of the convicted person after committing the crime and a certain term of punishment which the convicted person has served. In Lithuania it is twenty years, in Latvia and Estonia it is twenty five years. Attention is drawn to the use of an individual approach to the application of early release from life imprisonment, the content of which is to take into account in making such a decision the gravity of the crime, the features of the convicted person, the possible prospects for its further re-socialization and socialization. Based on analysis of international experience of those countries outlined possible ways to reform the relevant provisions of national criminal law.

Key words: *life imprisonment, punishment, pardon, painful condition, parole.*

Вступ. Довічне позбавлення волі – це доволі нове покарання для України, а тому його застосування викликає чимало проблем, які пов'язані як із практикою його виконання, так із перспективами припинення його відбування. Особливої актуальності питання реформування механізму перегляду вироків, якими особи засуджуються до довічного позбавлення волі, набуло у зв'язку з рішенням Європейського Суду з прав людини у справі «Петухов проти України», в якому було визнано чинну в Україні процедуру звільнення від відбування довічного позбавлення волі такою, що не відповідає європейським стандартам, бо вона позбавлена прозорості та передбачуваності, внаслідок чого кожен довічно ув'язнений в Україні страждає, не маючи «права на надію» колись вийти на свободу. Дійсно, українське законодавство не передбачає можливості умовно-дострокового звільнення довічно засуджених від відбування покарання на підставі рішення суду, крім випадків звільнення за хворобою (ст. 84 Кримінального кодексу України, далі – КК України). Втім такі особи можуть бути звільнені від відбування цього виду покарання на підставі акта про помилування (ст. 87 КК України). Клопотання про помилування довічно ув'язнений може подати тільки після відбуття двадцяти років. У разі його задоволення довічне позбавлення волі замінюється на певний строк позбавлення волі, який не може бути менший 25 років (ст. 2 Указу Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» [1]). Втім, закріплюючи механізм звільнення довічно ув'язнених від відбування покарання на підставі акта про помилування, законодавець чітко не визначає, з якого моменту починає спливати строк позбавлення волі, на яке замінюється довічне позбавлення волі: а) з початку відбування покарання; б) з моменту затвердження акта про помилування. В останньому випадку тривалість перебування засудженого в установі відбування покарання може становитиме понад

45 років перед тим, як особа зможе її залишити, внаслідок чого виникають цілком обгрунтовані сумніви щодо можливості визнання такої процедури заміни довічного позбавлення волі на строкове позбавлення волі, звільненням від відбування покарання. До того ж у Положенні про здійснення помилування взагалі відсутні будь-які критерії, які покладаються в основу ухвалення рішення про помилування, тому невизначеним залишається для «довічників», що вони мають зробити, щоб мати право на звільнення і за яких обставин. Станом на 2019 р. в Україні відбуваються довічне позбавлення волі 1565 осіб, що становить 3,5 засуджених на 100 000 населення України. За всі роки існування довічного позбавлення волі у вітчизняній системі покарання Президент України скористався правом на помилування «довічників» лише двічі.

Проблеми вдосконалення кримінального законодавства України в частині звільнення від покарання та його відбування неодноразово ставали предметом дослідження багатьох вчених: О.П. Гороха, О.О. Дудорова, І.В. Красницького, В.М. Куца, А.А. Музики, Є.О. Письменського, Ю.А. Пономаренка, А.Х. Степанюка, В.І. Тютюгіна, М.І. Хавронюка та інших науковців. Водночас чимало питань потребують свого подальшого наукового аналізу та вирішення, зокрема стосовно визначення дієвого механізму звільнення від відбування довічного позбавлення волі, який би одночасно відповідав інтересам засудженого, його «праву на надію» бути звільненим від покарання і водночас ефективно забезпечував би реалізацію принципів справедливості і пропорційності покарання та не позбавляв би інших громадян їхнього «права на надію» щодо безпечних умов їхнього життя та їх захисту від повторення протиправних посягань із боку таких осіб.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз кримінально-правового регулювання звільнення від відбування довічного позбавлення волі в зарубіжних країнах, зокрема країнах Балтії, які мають з Україною спільне історичне минуле та демонструють схожі підходи у сфері кримінально-правового регулювання. Виявлення позитивних та негативних аспектів такої регламентації дасть змогу окреслити прогресивні шляхи вдосконалення національного законодавства відповідно до європейських стандартів.

Результати дослідження. За законодавством країн Балтії, засуджені можуть бути звільнені від подальшого відбування довічного позбавлення волі за рішенням суду або на підставі акта про помилування. При цьому правове регулювання застосування цих способів звільнення в національному праві кожної з цих країн має свої особливості.

У ст. 51 КК Литовської Республіки (далі – КК Литви) закріплюються підстава та порядок звільнення від відбування довічного позбавлення волі за рішенням суду [2]. Ця можливість з'явилась після внесення змін до КК Литви у 2019 р., в основі прийняття яких перебувало рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Матіошайтіс та інші проти Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*), в якому зазначалось, що правове регулювання відбування довічного позбавлення волі за кримінальним законодавством Литви порушує ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) про заборону катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Підставою для такого висновку стало те, що інструменти, передбачені у внутрішньому законодавстві Литви (помилування президента та амністія, якими обмежувалась можливість звільнення засуджених від подальшого відбування покарання у виді довічного позбавлення волі), ЄСПЛ визнав недостатніми для попередження порушення ст. 3 Конвенції. На думку ЄСПЛ, система президентського помилування фактично не дозволяє засудженому до довічного позбавлення волі знати, що і як він має зробити для свого звільнення та за яких умов. У рішенні наголошується на тому, що відсутність у Литви системи судового нагляду, наділеного повноваженнями щодо повного або часткового звільнення від відбування довічного позбавлення волі, призвела до порушення прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини, восьми засуджених. Незалежно від того, як довго і заслужено особа відбуває довічне позбавлення волі, вона повинна мати право сподіватися, що коли-небудь зможе спокутувати свою провину за свої вчинки. Вона не має бути повністю позбавлена такої надії. Позбавлення її почуття надії позбавляє фундаментального аспекту людяності,

і це є приниженням, – зазначив суд Страсбурга [3]. Варто зазначити, що на момент ухвалення цього рішення ЄСПЛ у Литві відбували довічне позбавлення волі 120 осіб (4,12 на 100 000 населення) [4].

Законом Литовської Республіки № XIII-2005 від 21 березня 2019 р. [5], до ст. 51 КК Литви були внесені зміни, згідно з якими звільнення від відбування довічного позбавлення волі нині належить до повноважень суду, який може його застосувати за поданням органу виконання покарання в разі наявності підстави для такого звільнення у вигляді сукупності об'єктивно-суб'єктивних обставин, визначених у ст. 51 КК Литви. Згідно з об'єктивними факторами, дострокове звільнення довічно ув'язнених можливе лише після фактичного відбуття ними двадцяти років строку призначеного покарання (ч. 1 ст. 51 КК). При цьому, якщо засуджений протягом цих двадцяти років вчиняє новий умисний злочин, перебіг цього строку переривається та починає спливати знов із моменту вчинення нового умисного злочину (ч. 4 ст. 51 КК Литви). Водночас сплив визначеного у ч. 1 ст. 51 КК Литви двадцятирічного строку не свідчить про автоматичне звільнення довічно засуджених від подальшого відбування покарання. Для цього суд має встановити наявність суб'єктивної складової частини для такого звільнення, а саме переконатися в доцільності та необхідності припинення виконання покарання з огляду на ступінь ймовірності вчинення засудженим нових злочинів, його поведінки під час відбування покарання, усунення або компенсації ним істотної частини заподіяної шкоди, зусиль, які він докладає для забезпечення повної компенсації заподіяної шкоди тощо (ч. 2 ст. 51 КК Литви). За наявності цих підстав невідбута частина покарання у виді довічного позбавлення волі замінюється на позбавлення волі строком від п'яти до десяти років. У цьому разі строк нового більш м'якого покарання починає спливати з моменту набуття рішенням суду законної сили.

Звільнення довічно ув'язнених належить до дискреційних повноважень суду, тобто він може, проте не зобов'язаний, звільняти цих осіб від подальшого відбування призначеного покарання. При цьому таке звільнення є безумовним, жодних вимог щодо подальшої поведінки засудженого, від якої залежала би остаточність цього рішення суду, у ст. 51 КК Литви не передбачено. Кримінально-правові наслідки заміни довічного позбавлення волі на строкове позбавлення волі визначаються у ч. 3 ст. 97 КК Литви та полягають у тому, що особа, якій довічне позбавлення волі було замінено на строкове позбавлення волі, з моменту припинення відбуття нового покарання протягом десяти років вважається такою, що має судимість.

Незважаючи на вказані зміни у сфері кримінально-правового регулювання застосування довічного позбавлення волі, за засудженими до цього виду покарання зберігається право на помилування. Відповідно до ст.ст. 9, 12, 13 Положення про помилування, засуджені до довічного позбавлення волі можуть бути звільнені від відбування цього покарання на підставі указу про помилування після фактичного відбуття ними двадцятирічного строку. При ухваленні такого рішення до уваги беруться характер та ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу засудженого, його ставлення до праці, поведінка під час відбування покарання, обсяг та характер компенсації заподіяної шкоди тощо [6]. Помилування довічного засудженого може бути здійснене шляхом: повного його звільнення від подальшого відбування призначеного покарання або заміни довічного позбавлення волі на строкове позбавлення волі. При цьому на законодавчому рівні не визначається ні мінімальна, ні максимальна тривалість строку позбавлення волі для випадків заміни ним довічного позбавлення волі. До речі, станом на 2018 р. у Литві тільки одна особа, яка відбувала довічне позбавлення волі, була звільнена від подальшого відбування цього виду покарання на підставі акта про помилування [7].

Повноваження суду щодо звільнення від відбування довічного позбавлення волі визначаються ст.ст. 60, 61 КК Латвійської Республіки [8] (далі – КК Латвії), які передбачають кілька самостійних підстав для такого звільнення. Одна з них закріплена у ст. 60 КК та пов'язана з наявністю виключних обставин, які полягають у сприянні засудженого розкриттю злочину, вчиненого іншою особою. Вимогою для такого сприяння є те, що злочин,

вчинений іншою особою, має бути того самого ступеня тяжкості або більш тяжким, ніж злочин, за який відбуває покарання засуджений. За наявності такої підстави суд замінює призначене довічне позбавлення волі на позбавлення волі строком на двадцять років. При цьому КК не містить жодної вимоги щодо розміру строку призначеного покарання, який має відбути засуджений, щоб така заміна мала місце. Отже, у цьому разі заміна довічного позбавлення волі на строкове позбавлення волі не залежить від відбуття засудженим певної частини призначеного покарання і може мати місце навіть відразу після набуття вироком законної сили. Особливість застосування цього виду звільнення від відбування довічного позбавлення волі полягає в тому, що воно є безумовним, бо його остаточність не зумовлюється подальшою поведінкою засудженого.

Іншою підставою для звільнення від відбування довічного позбавлення волі в латвійському законодавстві виступає позитивна посткримінальна поведінка засудженого. Відповідно до ст. 61 КК Латвії, об'єктивною (формальною) умовою такого звільнення є відбуття засудженим двадцяти п'яти років призначеного покарання (п. 4 ч. 3 ст. 61 КК Латвії). Суб'єктивним (матеріальним) елементом підстави такого звільнення є сукупність факторів, які характеризують рівень ресоціалізації засудженого, його здатність до повернення в суспільство, можливість подальшого вчинення нових злочинів, обсяг здійсненої ним компенсації заподіяної шкоди, спроможність правомірного отримання засобів для існування тощо (ч. 1 ст. 2 ст. 61 КК Латвії). За наявності цих підстав суд може, проте не зобов'язаний, звільнити довічно засуджених від подальшого відбування покарання.

Також за наявності підстав, передбачених у ч. 1 ст. 2 ст. 61 КК Латвії, після відбуття двадцяти чотирьох років засуджений до довічного позбавлення волі за рішенням суду може бути звільнений від подальшого відбування призначеного покарання з одночасним застосуванням до нього електронного нагляду (п. 4 ч. 3¹ ст. 61 КК Латвії), тривалість якого визначається судом у межах від одного місяця до одного року та починає спливати з моменту закріплення електронного пристрою на тілі засудженого (ст. 61¹ КК Латвії).

Втім не усі засуджені до довічного позбавлення волі можуть претендувати на дострокове звільнення латвійським законодавством. Річ у тім, що у ч. 6 ст. 61 КК Латвії встановлена заборона щодо застосування умовно-дострокового звільнення від покарання до осіб, засуджених за особливо тяжкий злочин, пов'язаний із сексуальним насильством щодо особи, яка не досягла шістнадцяти років. Можна зробити висновок, що засуджені, наприклад, до довічного позбавлення волі за умисне вбивство неповнолітнього, пов'язаного із зґвалтуванням (п.п. 7, 12 ч. 1 ст. 117 КК Латвії), або зґвалтування особи, що не досягла шістнадцятирічного віку (ч. 3 ст. 159 КК Латвії), взагалі не можуть бути звільнені від відбування довічного позбавлення волі за рішенням суду. Особи, які були звільнені від подальшого відбування довічного позбавлення волі, вважаються судимими протягом десяти років із моменту їх звільнення (п. 8 ч. 3 ст. 63 КК Латвії).

За законодавством Латвії, засуджені до довічного позбавлення волі також можуть бути звільнені від подальшого відбування цього покарання на підставі акта про помилування. Таке звільнення може мати місце лише після відбуття засудженим двадцяти років та здійснюється шляхом повного звільнення від подальшого відбування покарання або заміни його на менш суворий вид (ст. 5 *Aržēlošanas likums* [9]). Варто зазначити, що у Латвії з 73 засуджених до довічного позбавлення волі, що становить 3,7 на 100 000 населення, жодного ще не було звільнено від відбування довічного позбавлення волі на підставі акта про помилування [10].

В Естонії станом на 2018 р. це покарання відбувало 40 осіб, засуджених за вбивства, вчинені за обтяжуючих обставин (3,03 на 100 000 населення) [11]. До 1 липня 2019 р. Естонія була єдиною країною серед держав-членів Європейського Союзу, яка передбачала найбільш тривалий строк, після відбуття якого засуджений до довічного позбавлення волі міг претендувати на дострокове звільнення. Відповідно до попередньої редакції ст. 77 КК Естонії [12] цей строк становив тридцять років. Водночас, згідно з останніми змінами, які були внесені законом, що набув чинності 1 липня 2019 р., засуджені до довічного позбавлення

волі за рішенням суду можуть бути звільнені від відбування цього покарання після спливу двадцяти п'ятирічного строку [13]. Таке звільнення належить до дискреційних повноважень суду та може бути застосовано за наявності підстав, передбачених ч. 4 ст. 76 КК Естонії, а саме при ухваленні такого рішення суд обов'язково має врахувати обставини вчиненого злочину, дані про особу винного, поведінку засудженого до вчинення злочину та під час відбування покарання, а також умови його життя та наслідки, які можуть настати для нього після звільнення. Особливість звільнення довічно засуджених за КК Естонії також полягає в обов'язковому встановленні щодо них іспитового строку тривалістю від п'яти до десяти років, протягом якого здійснюється контроль за їх поведінкою з покладенням додаткових обов'язків, передбачених у ст. 75 КК Естонії, наприклад: проживати у певному місці; з'являтися на реєстрацію до відділу кримінального нагляду; змінювати місце проживання, роботи, навчання або перебування з дозволу інспектора відділу кримінального нагляду тощо. Кримінально-правові наслідки звільнення можуть бути як сприятливими, так і несприятливими для особи. Якщо після звільнення протягом визначеного судом іспитового строку засуджений виконає покладені обов'язки, він остаточно звільняється від відбування довічного позбавлення волі, при цьому строк судимості починає спливати з моменту припинення іспитового строку та становить п'ятнадцять років (п. 10. ч. 1 ст. 24, ст. 25 Закону про судимість) [14]. Несприятливі наслідки настають, якщо звільнений від відбування довічного позбавлення волі протягом іспитового строку не виконає покладені на нього обов'язки або до нього застосовуються заходи електронного нагляду. Ці наслідки полягають у: 1) винесенні працівником служби пробачії письмового попередження; 2) покладенні працівником служби пробачії нових додаткових обов'язків, передбачених у ч. 2 ст. 75 КК Естонії (наприклад, не вживати алкоголь, не володіти зброєю, працевлаштуватися, брати участь у соціальній програмі тощо); 3) скасуванні рішення щодо звільнення та направлення особи до подальшого відбування довічного позбавлення волі (ч. 3¹ ст. 77 КК Естонії). Крім цього, якщо особа протягом іспитового строку вчинить новий умисний злочин, рішення щодо її звільнення також скасовується і вона направляється до відбуття довічного позбавлення волі (ч. 4 ст. 77 КК Естонії).

Засуджені до довічного позбавлення волі можуть бути звільнені від відбування цього покарання на підставі акта про помилування. При цьому для можливості такого звільнення законодавство Естонії не встановлює будь-якого мінімального строку, після відбуття якого особа може подати клопотання про помилування. Водночас при ухваленні такого рішення обов'язково враховуються тяжкість вчиненого злочину, спосіб його вчинення, строк відбутого покарання, дані про особу засудженого, його сімейний стан, стан здоров'я та інші обставини [15]. Так, у 2018 р. Президент Естонії вперше в історії країни помилувала засудженого до довічного позбавлення волі, який відбув двадцять років за вбивство чотирьох осіб, у справі якого були суперечливі обставини, а також були відсутні прямі докази його вини у вчиненому, до того ж навіть родичі загиблих не вірили у його винуватість [16].

Висновки. За кількістю засуджених до довічного позбавлення волі Україна та країни Балтії займають схожі позиції, втім останні передбачають більш розвинений механізм правової регламентації звільнення від відбування довічного позбавлення волі порівняно з вітчизняним. Цей механізм якомога більше відповідає міжнародним стандартам у сфері забезпечення реалізації принципу «презумпції виправлення», який означає, що кожен має право на умовно-дострокове звільнення за дотримання певних умов. Видається, що прогресивними моментами, які можуть бути покладені в основу реформування вітчизняного законодавства, у сфері звільнення від відбування довічного позбавлення волі можуть бути: 1) наділення суду дискреційними повноваженнями щодо звільнення довічно засуджених від подальшого відбування покарання; 2) таке звільнення можливе лише після відбуття засудженим певного строку призначеного покарання, тривалість якого має перевищувати п'ятнадцять років, тобто має бути більшою за максимальний строк покарання у виді позбавлення волі; 3) передбачення змоги перервати цей строк у разі вчинення засудженим нового злочину; 4) закріплення у КК чітких критеріїв визначення рівня безпеки особистості, ступеня

її ресоціалізації та здатності до соціальної адаптації; 5) закріплення можливості покладення додаткових обов'язків на засудженого, які він має виконувати після звільнення протягом визначеного судом іспитового строку; 6) передбачення застосування посиленого моніторингу поведінки особи після її звільнення протягом цього іспитового строку; 7) передбачення можливості скасування рішення, якщо особа порушує режим звільнення від відбування довічного позбавлення волі; 8) встановлені строки погашення судимості для таких осіб у розмірі понад десять років.

Список використаних джерел:

1. Положення про порядок здійснення помилування : Указ від 21 квітня 2015 р. № 223/2015 / Президент України. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: Įstatymas 26.09.2000 Nr. VIII-1968 / Lietuvos Respublikos Seimas. URL: http://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150.
3. Matosaitis and others v. Lithuania – 22662/13; Judgment 23 May 2017/ European Court of Human Rights. URL: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2017/471.html>.
4. Strasbūro teismas suteikė viltį nuteistiesiems iki gyvos galvos Lietuvoje. URL: <https://jp.lt/strasburo-teismas-suteike-vilti-nuteistiesiems-iki-gyvos-galvos-lietuvoje/>
5. Baudžiamąjį kodeksą 51 ir 97 straipsnių pakeitimo: įstatymas Lietuvos respublikos 21.03. 2019 nr. XIII-2005. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/672c49b0508c11e98bc2ba0c0453c004/LietuvosRespublikosSeimas>. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/672c49b0508c11e98bc2ba0c0453c004>
6. Dėl malonės komisijos sudarymo ir jos nuostatų: Dekretas 15.02.2007 Nr. 1K-880 / Prezidentas Lietuvos Respublikos. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.292452?jfwid=fhhu5momx>
7. Teismo malonė: laisvę išvys dar vienas iki gyvos galvos nuteistas kalinys. URL: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/1007465/teismo-malone-laisve-isyys-dar-vienas-iki-gyvos-galvos-nuteistas-kalinys>
8. Krimināllikums: likums 17.06.1998 / Saeima. URL: https://likumi.lv/doc.php?id=88966&version_date=15.11.2006.
9. Apžēlošanas likums: likums 16.06.1998 / Saeima. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=49063>.
10. Mūsu sabiedrībā viņam nav vietas.” Gulbenes maniaks var prasīt apžēlošanu. URL: <http://www.la.lv/musu-sabiedriba-vinam-nav-vietas>
11. Erakorralisest karistusest. URL: <http://www.eestikirik.ee/erakorralisest-karistusest/>
12. Karistusseadustik: Seadus 06.06.2001 RT I 2001, 61, 364 / Riigikogu. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019030>
13. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus: Seadus 20.02.2019 / Riigikogu. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019003>
14. Karistusregistri seadus: Seadus 17.02.2011 / Riigikogu. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019076>
15. Armuandmispalvete läbivaatamise korra kinnitamine: Käskkiri 03.12.1997 nr 26/ Vabariigi President. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/74353>
16. President andis nelikmõrva eest eluaegset vangistust kandvale mehele armu. EESTI 27.03.2018/ URL: <https://www.err.ee/692353/president-andis-nelikmorva-eest-eluaegset-vangistust-kandvale-mehele-armu>

